

Muzicologia bizantină în preocupările UCMR

Nicolae Gheorghită

Ca ramură științifică, muzicologia bizantină în România s-a născut exclusiv la UCMR și, paradoxal, în plin avânt al victoriei socialiste. Înființarea Editurii Muzicale în anul 1957, la inițiativa lui Ion Dumitrescu, și, mai ales, trecerea, aproape concomitentă, a lui Titus Moiescu din funcția de redactor de la ESPLA în aparatul redacțional al nou înființatei instituții, pare a fi declîc-ul care a încurajat și stimulat cercetarea muzicii bizantine în spațiul românesc. Ucenic indirect al savantului Ioan Dumitru Petrescu – personalitate solitară cu serioase studii la *Schola Cantorum* din Paris și elev al lui Amédée Gastoué –, Titus Moiescu se va dovedi, în cei peste 30 de ani cât a stat în centrul activității editoriale românești, un aliat esențial pentru cei câțiva muzicologi și etnomuzicologi preocupați de studiile muzicale medievale răsăritene. El însuși pasionat cercetător al melosului bizantin și autor a numeroase volume de specialitate, a reușit să adune laolaltă câteva personalități din care amintim pe Gheorghe Ciobanu, Grigore Panțiru, Marin Ionescu, Sebastian Barbu-Bucur, Corneliu Buescu, unii dintre ei chiar truditori în cadrul Editurii. Se poate spune că acest nucleu de specialiști a constituit bazele bizantinologiei muzicale moderne din România. În timp, specialiști din generația mai tânără se vor alătura: Adriana Șirli, Hrisanta Trebici-Marin, Nicu Moldoveanu, Alexie Buzera, Constantin Catrina, Gabriela Ocneanu, Ozana

Alexandrescu, Daniel Suceava, Elena Chircev, Petre Stanciu, Vasile Stanciu și alții.

Și totuși, cum a fost posibil ca, într-o vreme în care sacrul, sub toate formele sale, era anatemitat și aspru sancționat, cercetările muzicii religioase să fie încurajate și chiar susținute? Analiza publicațiilor timpului, fie ele articole, studii sau volume de bizantinologie muzicală apărute aproape exclusiv la Editura Muzicală, relevă fără echivoc faptul că muzicologia bizantină românească a fost dominată de două teme: *Școala muzicală de la Putna* și *Procesul de românire*. Două teme care, sub masca identității naționale, au permis recuperarea unui segment capital al culturii muzicale autentice românești din epoca medievală și post-medievală, reușind să eludeze astfel ochiul vigilant al nomenclurii și să se sustragă, chiar dacă uneori cu riscul traducerii parțiale a textelor liturgice, severei cenzuri a sistemului. În definitiv, conform ideologiei comuniste, lucrările de acest gen vizau nu atât promovarea muzicii sacre, cât, mai ales, idealurile și ideile comuniste, demonstrându-se vechimea și diversitatea culturilor *patriei socialiste*.

Mai mult, una dintre teme, cea a *Școlii muzicale de la Putna*, a captat interesul medievaliștilor, filologilor și muzicologilor din marile centre universitare de prestigiu ale Occidentului. Anne E. Pennington, slavist și bizantinolog de renume mondială, profesor de filologie slavonă comparată la Universitatea din Oxford, publica nu mai puțin de șase studii despre muzica bizantină din Moldova medievală, reunite într-un volum bilingv publicat de Editura Muzicală în anul

1985*, iar Dimitri E. Conomos, doctor în filosofie al universității amintite și profesor de muzicologie la universitățile din British Columbia (Vancouver – Canada), Oxford și Harvard, scria câteva articole despre tradiția muzicală putneană, pentru a nu aminti decât pe cei mai importanți.

Dincolo de presiunea timpului și a sistemului, constatăm o participare intensă a bizantinologilor români la simpozioanele de specialitate (Hernen Castle – Olanda, Bydgoszcz – Polonia, Washington etc.), dublată de burse de studii, stagii de cercetare și documentare, majoritatea – și cu o intensitate sporită – în statele socialiste (Bulgaria, Rusia, Grecia, Polonia, Germania [R.F.G. și R.D.G.], Iugoslavia, Austria, S.U.A., Olanda, Belgia etc.), pentru a încheia cu investigarea fondului de manuscrise muzicale de tradiție bizantină aparținând celei mai importante biblioteci pneumatice a lumii răsăritene – Sfântul Munte Athos, cercetare întreprinsă de Sebastian Barbu-Bucur între anii 1982-1986.

* Anne E. PENNINGTON, *Music in Medieval Moldavia*, București, Ed. Muzicală (1985).

† Dimitri E. CONOMOS, "The Monastery of Putna and the Musical Tradition of Moldavia in the Sixteenth Century", *Dumbarton Oaks Papers* 36/1982, pp. 15-28. Studiul este reluat în PENNINGTON, *Music in Medieval Moldavia*, pp. 221-267; CONOMOS, „The Significance of the Moldavian Monastic Contribution to the Tradition of Post – Byzantine Psalmody”, *Acta Musicae Byzantinae* 4/2002, Centrul de Studii Bizantine, Iași, pp. 38 – 41.

Entuziasmul și pasiunea muzicologilor, specialiști bizantinologi sau nu, au dat naștere unei colecții singulare în zona central și est-europeană, colecție ce a avut ca model prestigioasa publicație daneză inițiată în anul 1935 de Carsten Høeg: *Monumenta Musicae Byzantinae* (Copenhaga). Vorbim despre *Izvoare ale Muzicii Românești*, serie ce-și propunea să cuprindă reproduceri în facsimil (*Documenta/Monumenta*), studii și transcrieri (*Scripta*) ale vechilor manuscrise muzicale din țară și străinătate, aparținând, în principal, melosului bizantin. Au apărut astfel nu numai codexurile tradiției putnene, ci și prima colecție de muzică bizantină de expresie românească, adevărat monument al culturii naționale, comparabil, ca importanță, cu *Biblia de la București* a lui Șerban Cantacuzino din 1688: *Psaltichia Rumânească* de Filotei, fiul lui Aga Jipa, reprezentant autohton de prim rang al elitei intelectuale din epoca brâncovenească*. În concluzie, colecția *Izvoare ale Muzicii Românești* a fost, după afirmația lui Constantin Secară, „singura acțiune

* Sebastian BARBU-BUCUR, *Filotei sin Agăi Jipei. Psaltichie rumânească*, vol. I, *Catavasier*, în: *Izvoare ale muzicii românești. Documenta et Scripta*, vol. VII A, București, Ed. Muzicală (1981); vol. II, *Anastasimatar*, în: *Izvoare ale muzicii românești. Documenta et Scripta*, vol. VII B, București, Ed. Muzicală (1984); vol. III, *Stihirariul*, în: *Izvoare ale muzicii românești. Documenta et Scripta*, vol. VII C, București, Ed. Muzicală (1986); vol. IV, *Stihirariu – Penticostar*, în: *Izvoare ale muzicii românești. Documenta et Scripta*, vol. VII D, București, Ed. Episcopiei Buzăului (1992).

de anvergură culturală”^{*} din ultimele două decenii și jumătate ale Uniunii (până în 1989).

Pentru muzicologia bizantină, anii de după 1990 au însemnat un continuu efort de ieșire (dar nu de abandonare!) din „proiectul național”, de relogare și de reacomodare la rezultatele ultimelor cercetări internaționale. Prezența unor tineri cercetători precum Ozana Alexandrescu, Adriana Șirli (Paris), Vasile Vasile, Daniel Suceavă, Costin Moisil, Constantin Secară, Nicolae Gheorghiță et.al. la întâlnirile organizate de *International Musicological Society (Cantus Planus)*, la simpozioanele și congresele de muzicologie bizantină din Olanda, Grecia, Danemarca, Finlanda, Ungaria, Austria etc. a deschis drumul unor colaborări extrem de eficiente profesional, reînscrind școala românească de studii muzicale bizantine în marele corpus academic al cercetării medievale internaționale.

Mai mult ca niciodată, într-o Europă deschisă, în care barierele politico-ideologice nu au mai constituit impedimentul central, Biroul de Muzicologie din cadrul Uniunii are libertate totală de a iniția și organiza simpozioane pe tema muzicii sacre (vezi, spre exemplu, întâlnirile din 1996 și 1999), studiilor de specialitate li se acordă capitol special cu titlul *Bizantinologie* în paginile revistei *Muzica*, iar Editura continuă să achiziționeze și chiar să publice, finanțat, numeroase volume. Uneori, ca gest al recunoașterii profesionale, premiul de muzicologie se acordă unui bizantinolog.

Exemplul Uniunii de a organiza întâlniri științifice având ca temă muzica religioasă (bizantină,

^{*} Secară, Constantin, „UCMR – 85 de ani de la fondare”, în *Muzica* 4/2005, p. 8.

gregoriană sau de altă confesiune) este preluat cu mare succes și de alte centre. Simpozioanele internaționale organizate de Franz Metz la Timișoara (1998), de Sebastian Barbu-Bucur la Universitatea Națională de Muzică din București (2002), de Florin Bucescu (1995-1998, 2001) și Gabriela Ocneanu (*Centrul de Studii Bizantine*, 1999-2008) la Iași, toți membri ai breslei, se vor bucura de susținere necondiționată din partea Uniunii și a filialei UCMR din metropola moldavă, prin intermediul Biroului de Muzicologie.

În finalul acestor gânduri aș dori să subliniez rolul esențial pe care unul dintre cei mai activi membri ai UCMR l-a avut în promovarea cercetării și interpretării muzicii bizantine, în special în ultimele două decenii: profesorul Sebastian Barbu-Bucur. Înființarea Secției de Muzică Bizantină și a formației *Psalmodia* în cadrul UNMB a însemnat nu numai dorința de instituționalizare a unei discipline fără de care studiile medievale într-o universitate modernă nu ar fi de imaginat, cât, mai ales, conștiința că melosul bizantin de expresie românească se află la el acasă și nu trebuie să fie pentru cei de astăzi obiect de arheologie culturală. Mai mult, el trebuie să fie cale de recuperare a monumentelor muzicale de tradiție bizantină și, mai ales, de readucere în practica vieții liturgice a Tradiției muzicii răsăritene în toată bogăția, autenticitatea și frumusețea ei. Sunt convins că această nobil ideal i s-a împlinit, mărturie stând zecile de concerte, miile de file transcrise în notația pe portativ spre folosul compozitorilor și cele peste 25 de CD ce cuprind repertoriul muzical românesc din țară sau Muntele Athos.

Iată, deci, care au fost temeiurile pentru care muzicologia bizantină a meritat și merită să fie parte organică din marea familiei ce se numește Uniunea Compozitorilor și Muzicologilor din România.